

UDC 37.01/.09

Яковишина Тетяна В'ячеславівнакандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки
початкової освіти,

Рівненський державний гуманітарний університет (Україна)

**ПРАВОВИЙ АСПЕКТ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

***Анотація.** У статті проаналізовано державотворче підґрунтя морально-правового виховання дошкільників та дітей молодшого шкільного віку. Зроблено висновок про важливість включення до змісту морального виховання правового аспекту, адже гармонійне поєднання аспектів морального виховання і правового змісту, інтеграція на рівні змісту і методів наповнить буття дітей ситуаціями реального життя. Окреслено низку завдань, що є запорукою успіху у формуванні морально-правових орієнтирів сучасних дошкільнят та учнів початкової школи.*

***Ключові слова:** виховання, морально-правове виховання, діти дошкільного віку, молодший шкільний вік, правові орієнтири.*

Завдяки проголошенню у цих документах гуманістичних принципів і визначенню основних прав і свобод, людина й дитина стали суб'єктами права у міждержавному, планетарному масштабі. Цілком очевидно, що, підтримавши Декларацію прав дитини, весь цивілізований світ визнав її правоздатною з моменту народження, утвердив право на повагу особистісної гідності й захист прав і законних інтересів. У документі акцентується також увага на відповідальності за захист прав дитини, яка покладена на батьків, а також на педагогічних, медичних, соціальних працівників, психологів та інших працівників, діяльність яких пов'язана зі сферами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту [1].

У контексті всесвітнього визнання прав дитини була визнана необхідність виховання у дітей всього світу почуття «відповідальності вільної людини» – людини, яка розуміє власну значимість, усвідомлює свої права, гідність й водночас відчуває відповідальність за дотримання свобод інших людей, бо визнає їхні права, поважає людську гідність в іншому, керується принципом справедливості в процесі прийняття рішень, морального вибору. Виховання дитини у такому дусі стало можливим завдяки 42 статті Конвенції про права дитини, у якій держави були зобов'язані широко інформувати про принципи і положення Конвенції як дорослих, так і дітей [2], що можна розглядати як початок їхнього правового виховання.

За таких обставин зростає значущість Рекомендацій ЮНЕСКО щодо сфери захисту прав дитини і її правового виховання. Зокрема, одна із цілей виховання, як зазначено у цьому документі, полягає у тому, щоб принципи Загальної декларації прав людини і Конвенції про права дитини, а це – рівність, справедливість, свобода, гідність, стали невід'ємною складовою розвитку особистості кожної дитини. Шлях реалізації цієї цілі – застосування цих принципів у повсякденному освітньому процесі на всіх його рівнях і в усіх його формах.

За результатами виконання Рекомендацій ЮНЕСКО, зміст виховання був доповнений і збагачений за такими напрямками: ознайомлення дітей з правами людини й дитини, доступними для їхнього розуміння (навчально-інформаційний – правовий аспект); виховання дітей у дусі рівності, справедливості, свободи, гідності (морально-виховний аспект).

З'ясування сутності поняття «правове виховання» дає можливість системно дослідити його в контексті сучасного освітнього простору. Так, будемо послуговуватися таким визначенням: правове виховання – це цілеспрямована діяльність з передачі від одного покоління до іншого правової культури, правового досвіду, правових ідеалів і механізмів вирішення конфліктів у суспільстві. Правове виховання має на меті розвиток правової свідомості людини

і правової культури суспільства у цілому, покликане забезпечити поведінку, що узгоджується з потребами і цінностями правової держави. Таким чином, змістом правового виховання є формування настанови на узгодження власних очікувань, бажань з інтересами і очікуваннями суспільства. До характеристик правового виховання можна віднести залучення людей до знань про державу і право, законність, права і свободи особистості, розуміння сутності правових учень, доктрин, вироблення у громадян стійкої орієнтації на законослухняну поведінку. І хоча окремі правові цінності, які походять з моральних норм, засвоюються особистістю в процесі різноманітної соціальної практики, правове виховання усе ж покликане «створити спеціальний інструментарій для донесення до розуму і почуттів кожної людини правових цінностей» [7, с. 570].

У спадщині класиків української та зарубіжної педагогічної думки акцентується увага на моральній природі правових норм, адже утвердження в документах про права людини й дитини моральних принципів людського співжиття, закономірності засвоєння дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку моральних норм, є підґрунтям доцільності реалізації результатів освітньої роботи з ознайомлення дітей з правами людини й дитини (правовий аспект), втіленої зокрема у системі морального виховання в зміст інтегрованого поняття «морально-правова компонента вихованості дитини дошкільного віку» [2].

Аналіз наукового і практичного фонду дав підстави констатувати: метою правового виховання є формування у дітей культури громадянина, яка містить усвідомлене ставлення до своїх прав і обов'язків перед суспільством і державою, закріплених в основних законодавчих актах, глибоку повагу до законів і правил людського співіснування, готовності дотримуватися і виконувати закріплені в них вимоги, брати активну участь в управлінні державними справами, боротьбі з порушенням законів.

Є цілком очевидним, що початкова правова освіта розпочинається вже у закладах дошкільної освіти, де дітям надаються знання про норми поведінки,

формується навички їхнього дотримання, виховується повага до батьків, вихователів, ровесників, людей похилого віку тощо. Важливим сприятливим періодом формування правової культури є молодший шкільний вік. З одного боку, цей вік сприятливий до засвоєння норм життєдіяльності у суспільстві, а з іншого – школярі початкової школи ще не здатні сприйняти складні юридичні терміни, здійснювати аналіз та давати належну юридичну кваліфікацію тим чи іншим діям. Складність правової освіти у цей період визначається відсутністю у початковій школі самостійної навчальної дисципліни правового спрямування.

Щоб уявлення дітей про права, як і знання моральних правил, стали регуляторами їхньої поведінки, діяльності має відбутися усвідомлення їхньої значущості та справедливості. Так, за даними Н. Косаревої, дітям доступне свідоме ставлення до правил, розуміння їх моральної цінності; з'ясовано, що усвідомлення особистісної значущості норми досягається за рахунок передбачення наслідків передбачуваних вчинків [53, с. 131].

Запорукою успіху у формуванні морально-правових орієнтирів стане розв'язання низки завдань щодо усвідомлення дітьми: гуманного смислу і справедливості наявності у кожної людини і дитини на планеті Земля прав; особистісної значущості володіння правами, визнання їх іншими – через демонстрацію фактів дотримання прав людини і дитини з боку держави, суспільства, членів сім'ї, батьків, визнання прав кожної дитини іншими людьми: педагогами, дорослими, однолітками; особистісної значущості визнання дитиною прав інших.

Отже, маємо підстави для висновку: включення до змісту морального виховання правового аспекту (про права і обов'язки людини, дитини) сприятиме його збагаченню, правовій конкретизації щодо ставлення дитини до самої себе та інших, розвитку рефлексії дитини щодо ставлення до неї оточуючих людей й власного ставлення до батьків, дорослих, однолітків, поглибленні гуманістичних аспектів міжособистісної взаємодії. Гармонійне поєднання аспектів морального виховання і правового змісту, інтеграція на рівні змісту і методів наповнить

останній ситуаціями реального життя, дозволить знайти сферу застосування знань і уявлень про права і обов'язки «тут і зараз» – у ситуаціях практичної взаємодії, спілкування, взаємовідносин між дітьми, між дітьми і дорослими, дітьми і їхніми батьками [6].

Актуалізовані джерела та педагогічна практика уможливають висновок про триєдину мету правового виховання, яка передбачає: 1) формування уявлень про права і закони, підвищення їхньої правової грамотності, розуміння необхідності дотримання норм цих законів, що сприятиме розвитку почуття власної гідності, поваги до себе, своїх батьків, до інших людей, формуванню правильного «правового» спілкування з іншими дітьми, спроможності захистити себе з правової позиції; 2) формування правової свідомості як сукупності правових уявлень, поглядів, переконань, почуттів, які визначають ставлення особистості до вимог законів і регулюють поведінку в конкретній правовій ситуації; 3) формування правомірної поведінки, негативного ставлення до фактів правопорушень і злочинів, що дозволить дитині аналізувати власні вчинки і поведінку інших дітей і дорослих в контексті дотримання ними загальноприйнятих норм і правил, а також законодавчих вимог.

Дослідницька увага Н. Левковської сконцентрована на формуванні у молодших школярів основ правової культури. У цьому контексті дослідниця визначає такі актуальні завдання:

- дати учням певну суму необхідних правових знань, які б відповідали їхнім віковим особливостям і рівневі соціалізації;
- сформувати правові уявлення, поняття, погляди і переконання, які втілюються у власній правовій свідомості дитини;
- виховати віру у справедливість юридичних законів, їх необхідність і раціональність, віру в незворотність покарань за протиправні вчинки;
- сформувати звичку діяти відповідно до вимог права і моралі;
- виховувати нетерпимість до різноманітних порушень норм моралі і права;

➤ формувати соціально-правову активність, готовність і бажання брати участь в боротьбі за укріплення законності і правопорядку [4, с. 127].

Завдання морально-правового виховання спрямовані на такі його результати:

➤ дитина усвідомлює свою особистісну значущість; орієнтується у своїх правах, очікує на любов, захист і догляд дорослих, виявляє самоповагу й почуття власної гідності;

➤ дитина розуміє особистісну значущість визнання прав інших; визнає і поважає права інших людей - оточуючих дітей і дорослих; усвідомлює рівність щодо всіх прав різних людей і дітей незалежно від їхньої раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національності; виявляє гуманне ставлення до людей, почуття справедливості;

➤ дитина орієнтується у своїх обов'язках перед іншими людьми - дорослими, дітьми у сім'ї, закладі дошкільної освіти; виявляє почуття відповідальності й самостійності при їх виконанні [5, с. 10].

Підсумовуючи зазначимо, що виховання у дітей складників морально-правової вихованості має відбуватися на гуманістичних, демократичних, особистісно-орієнтованих засадах. Спільною умовою виховання у дитини почуття власної гідності, визнання й поваги прав інших людей, справедливості й відповідальності щодо виконання своїх обов'язків є суб'єкт-суб'єктна модель взаємодії з дітьми, вияв емоційно-ціннісного ставлення педагога до дітей.

Для здійснення цілеспрямованого і систематичного впливу на свідомість, почуття і поведінку дитини, вся система дошкільної освіти й безпосередньо організація життєдіяльності дітей в закладі дошкільної освіти має забезпечувати дотримання прав дитини, їхній належний захист.

Список джерел:

1. Державотворчі завдання в галузі національної самосвідомості та суспільної психології. *Розбудова держави*. 1993. № 4. С. 25-32.
2. Конвенція про права дитини (1989 р.). *Права людини*. Міжнародні договори України. К.,

1992. С. 123-140.

3. Косарева Н. Виховання громадянськості дітей дошкільного віку на ідеях української державності. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 3. С. 130-136.
4. Левковская Н. Правовое образование в современной начальной школе: педагогические проблемы повышения уровня правовой культуры младших школьников. *Вестник ВолГУ. Серия 7. Вып. 6. 2007. С. 125-128.*
5. Мацук Л. Підготовка майбутніх вихователів до правового виховання дошкільників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Тернопіль, 2002. С. 10-11.
6. Ніколаєнко В. Правове виховання в ЗДО. 3-6 роки. Харків: Вид. група «Основа». 2010. 206 с.: іл. (Серія «ЗДО. Вихователю»).
7. Теория государства и права. Курс лекций. Под ред. Н. Матузов и А. Малько. М.: Изд. Юристъ, 1997. 644 с.